



**Nurməhəmməd Əndəlibin “Baba Rövşən” Dastanı  
və Onun İdeya-Məzmun Xüsusiyyətləri**  
*Nurmahammad Andalib's “Baba Rovshan” Epic  
and Its Ideological- Content features*

Aynur SƏFƏRLİ\*

**Özet**

*Türkmen kültürü ve gelenekleri gibi edebiyatının da belli bir tarihi vardır. Türkmen edebiyatı da tüm Türk edebiyatının bir parçası olarak incelenir. Ancak pek çok edebi eserle birlikte Andalib'in destanı "Baba Rovşen" bilim dünyasında yeterince incelenmemiştir. Ali ve oğulları bu destanda rol alır. Bu destanlar aracılığıyla Andalib, zor bir günde insanlık ve birbirlerine yardım etme gibi öğütler verir. Bu fikir, Andalib'in edebi kariyeri boyunca kırmızı bir çizgi olarak işleniyor. Nitekim Özbek ve Türkmen sözlü ve yazılı edebi örnekler arasında özel bir yere sahip olan destan "Baba Rovşen " da bu özelliklere sahip eserlerden biridir. Aslında destanın ana kahramanı Baba Rovşen değil, Hz.Ali'dir. Kitap, Hz.Ali'nin Allah'ın ve Peygamberimizin yardımıyla kâfir ülkeyi İslamlaştırma mücadelesinin hikayesini anlatıyor. N.Andelib de Hz.Ali'ye olan aşkıdan dolayı Hz.Ali'yi yüceltme gayretini göstermiştir. Destandaki ayet pasajları içerikle bağlantılı olarak anlatılır ve olayların seyrini etkiler. Ayetlerin arasında minacat ve net gibi dörtlükler vardır. Destan ayrıca İslam hakkında temel bilgiler de sağlar. Destanda namaz, oruç, zekat gibi ibadetin önemi de vurgulanmıştır. At, göçebe bir yaşam tarzı gerektirdiği için Türk kültüründe önemli bir unsur olmuştur. Onunla göç ettiler, onu avladılar, savaşa girdiler, etini ve sütünü kullandılar. Türkmenistan'dan Alevi olmayan Sünni bir şairin Hz. Ali'yi övmesi ve ona olan derin sevgisini ifade etmesi çok değerli bir adımdır.*

**Anahtar kelimeler:** Destan, Baba Rovşen, Hz. Ali, Hz. Muhammed, Margub Şah.

---

\* Öğr. Gör., Azərbaycan Dillər Universiteti, seferli\_1988@bk.ru. ORCID ID: 0000-0002-0110-4659.

### Abstract

*Turkmen culture and traditions, also literature has a certain history. Turkmen literature is also studied as a part of all Turkish literature. However, Andalib's epic "Baba Rovshan", along with many other literary works, has not been sufficiently studied in the world of science. Ali and his sons play a role in this saga. Through these epics, Andalib gives advice such as humanity and helping each other in a difficult day. This idea is processed as a red line throughout Andalib's literary career. This the epic "Baba Rovshan ", which has a special place among the Uzbek and Turkmen verbal and written literary examples, is one of the works with these features. In fact, the main protagonist of the saga is not Baba Rovshen, but Hazrat Ali. The book tells the story of the Hazrat Ali's struggle to Islamize the land of infidels with the help of God and our Hazrat. Andalib also showed zeal to elevate Hazrat Ali due to his love for Hazrat Ali. The verse passages in the saga are narrated in connection with the content and affect the course of events. Among the verses, there are quatrains such as minajat and net. The epic also provides basic information about Islam. The importance of worship, such as prayer, fasting, and zakat, is also emphasized in the saga. The horse has become an important element in Turkish culture because it requires a nomadic lifestyle. They emigrated with it, hunted it, went to war, and used its meat and milk. A non-Alevi Sunni poet from Turkmenistan, praising Ali and expressing his deep love for him is a very valuable step.*

**Keywords:** *Saga, Baba Rovshan, Hazrat Ali, Hazrat Muhammad, Marghub Shah.*

Şərqlə Qərbi birləşdirən yollar üzərində olduğundan tarixi, coğrafi və mədəniyyət baxımından Türk dünyasının mərkəzi və vacib bölgələrindən olan Türkmənistanın əsas əhalisi *"müsəlmanlığı qəbul etmiş oğuzlar"* mənasına gələn türkmənlərdən ibarətdir. Türkmənistan türkmənləri oğuz qrupunun Təkə, Yamud, Göklən, Çovdur, Sarıq, Salur və Ərsarı boylarından ibarətdir" (Sümer, 1972, s. 32).

Türkmən mədəniyyəti, adət-ənənəsi kimi ədəbiyyatı da müəyyən tarixə malikdir. Bu araşdırmamızda türkmən ədəbiyyatının sütunlarından olan Nurməhəmməd Qərib Əndəlibin "Baba Rövşən" dastanı və onun ideya-məzmun xüsusiyyətlərini incələməyə çalışmışıq. Mövzuya giriş etməzdən öncə türkmən dastanları haqqında qısa məlumat vermək istərdik. Türkmən dastanları "tirmə" adlandırdıqları şeirlə başlayır ki, burada danışacaqları dastan haqqında ipucu verilir. Və bu şeir bitdikdən sonra dastanı nəql etməyə başlayırlar. Nəql ardıcılığı da belə olur: giriş formalı, problem, vəda, mübarizə, dönüş, bitiş formalı. "Formal" adlandırılan ifadələrlə dastan boyu qarşılaşırıq. Nümunələrə diqqət etsək məsələnin nədən bəhs etdiyini anlamış olarıq. Məsələn, Durdiyev və Nəfəsov hesab edir ki, *"Xəbəri kimdən al? Koroğlunun atasının yanında gəzən qırx atlı nökdərdən", "Əlqərəz" kimi giriş formaları ilə*

yanaşı, “*Hər kəs Koroğlu kimi iş bitirib məqsədinə yetsin*” kimi bitiş formalarıdır” (1995, s. 180). Dastan danışarkən atalar sözlərindən istifadə yalnız türkmənlərdə deyil, digər türk boylarının dastançılarında da görülən xüsusiyyətlərdəndir. Bu cür sözlər danışılacaq hadisəni qısa və təsirli etmək baxımından işlədilir. Bu baxımdan formal ifadə termininə aid xüsusiyyətlərə sahibdirlər. Məsələn, M. Erginə görə “*Kitabi Dədə Qorqud*”dakı “*At ayağı külüg, ozan dili çevik olur*” formal ifadəsi əslində atalar sözüdür” (1994, s. 81). Bu sözlər qəhrəmanın düşməni ilə savaşıdığı hissələrdə daha çox nəzərə çarpır. Türkmən dastançılığı da qədim və köklü ənənələr üzərində intişar tapmışdır.

### 1. Türkmən Dastanları və Onların Qaynaqları

Türkmən dastanları “Oğuz Kağan” dastanı, “Kitabı Dədə-Qorqud” dastanı və Firdovsinin “Şahnamə”sindən qaynaqlanmış, “Sindibadnamə”, “Kəlilə və Dimnə”, “Min bir gecə nağılları”ndan təsirlənmiş ərəb, fars, hind yazılı qaynaqlarından da faydalanmışdır (Şahin, 2009, s. 126) Beləliklə, türkmən dastanlarının qaynaqlanmasını yerli və xarici qaynaqlar olaraq iki qrupa ayıra bilərik. “Koroğlu”, “Yusif və Əhməd”, “Dövlətyar”, “Alı bəy-Balı bəy”, “Tulum Hoca” yerli, “Rüstəm Zal”, “Şabəhram”, “Gül Sənubər”, “Seyfəlmələk Mədhəlcamal”, “Gül Bilbil” adlı dastanlar isə xarici qaynaqlara söykənir. Əsasən qəhrəmanlıq və eşq mövzuları ətrafında şəkilləndirilən türkmən dastanları ərəb, fars ədəbiyyatından və nağıllardan qaynaqlanmışdır. Nəzm və nəsrin növbələşməsi ilə qurulan dastanlar bu mənada Azərbaycan və Türkiyədəki hekayə və dastanlarla olduqca oxşardır (Ekici, 2002, s. 5). Ancaq yalnız mənsur halda yazılan dastanlar da vardır. Koroğlunun qollarından olan “Əvəz və Qırat”, “Əvəzin oğlu Nurəli”, “Əhməd bəyin evlənməsi” qolları buna nümunədir (Mametyazov, 1988, s. 39). Dəyişikliklərin danılmaz olduğu Türkmən dastanlarında nəsrə daha çox, nəzmdə isə daha az nəzərə çarpan bu dəyişiklikləri etmək də ustalığ, təcrübə və yaradıcılıq tələb edir (Aşırov, 1958, s. 40).

Əsasən qəhrəmanlıq və eşq mövzuları ətrafında şəkilləndirilən türkmən dastanları ərəb, fars ədəbiyyatından və nağıllardan qaynaqlanmışdır. Nəzm və nəsrin növbələşməsi ilə qurulan dastanlar bu mənada Azərbaycan və Türkiyədəki hekayə və dastanlarla olduqca oxşardır (Ekici, 2002, s. 11-18). Bütün bunlarla yanaşı “Baba Rövşən” dastanında da həmin qaynaqlanmaları, təsirləri görmək mümkündür.

### 2. Türk-Oğuz Epik Ənənəsinin Əsas Daşıyıcısı Olan Oğuznamələr

Qədim türk-oğuz epik ənənəsinə nəzər yetirsək ilkin çağlardan erkən orta əsrlərədək poetik düşüncə və bədii təxəyyülün gücüylə türk mənəvi-mədəni

sisteminin, atlı həyat tərzindən doğan etnik yaşam biçiminin, cəngavərlik, bəhadrılıq, qəhrəmanlıq duyğusunun yaşaması işinə xidmət etdiyini görmüş olarıq. Qədim türk epos mədəniyyəti içərisində önəmli yer tutan oğuznamələrdəki etnik yaşantılar bu tarixi gerçəkliyin danılmaz görüntüsüdür. Türk-oğuz ənənəsində şifahlıq prinsipi əsas rol oynadığından, yəni epik mətnin nəsil-dən-nəslə, əsrdən-əsrə ötürülməsində, habelə etnik-mədəni areal boyu yayılmasında yazı amili iştirak etmədiyindən türk dastançılığında evolyusiya və transformasiyanın hansı şəkildə getdiyini konkret cizgilərlə aydınlaşdırmaq çətindir.

Bilindiyi kimi, türk-oğuz epik ənənəsinin əsas daşıyıcısı olan oğuznamələr erkən orta çağlardan başlayaraq Şərq-islam konteksti daxilində öz əvvəlki fəal tarixi mövqeyini itirməyə başlamış, XV-XVI yüzilliklərdə isə demək olar ki, tamamilə arxa plana çəkilmiş və unudulmaq dərəcəsinə gəlmişdir.

Nurməhəmməd Əndəlibin “Zeynal Ərəb” və “Baba Rövşən” dastanları da, elm aləmində layiq olduğu kimi öyrənilməmişdir. Bu dastanlar yeni yüksəliş və böyük dəyişikliklər vaxtında elmi əsaslarla öyrənilməyə başlanılmışdır. Hazırda Əndəlibin bu dastanları ilə yanaşı bir neçə əlyazma nüsxələri əsasında mükəmməl mətnləri hazırlanmış və həm Türkmənistanda, həm də dünyanın bir çox ölkələrində bu əsərlər nəşr edilərək oxucuların ixtiyarına verilmişdir. Bu dastanlarda Əli və onun oğulları iştirak edir. Əndəlib bu dastanların vasitəsilə insanpərvərlik, bir-birinə çətin gündə kömək etmək kimi nəsihətlər edir. Bu fikir Əndəlibin bütün ədəbi yaradıcılığı boyu əriş-argac olub keçir. Əndəlibin ədəbi irsində önə çəkdiyi insanpərvərlik ideyaları onun adını ədəbiyyat elminin ən parlaq simalarından birinə çevirmişdir (Əndəlib, 2011, s. 52).

*“İslamiyyətin qəbulundan sonra təşəkkül tapmış dastanlarda ideal tip olaraq İslam tarixində qəhrəmanlıqları ilə tanınan şəxsiyyətlər göstərilir. Hz.Əli, Hz.Həmzə, bəzi səhabələr və Hz.Əlinin övladları həmin qəhrəmanlar arasındadır. Bir qədər sonrakı dövrlərdə bu tiplərin sırasına Əbu Müslim, Battal Qazi, Danişmend Qazi kimi şəxsiyyətlər də qoşulmuşdur”* (Çetin, 2005, s. 194-195). Bu tiplər arasında Hz.Əli xüsusi bir yerə malikdir. Hz. Əli Cəngnamələri onun türk düşüncə tərzində ayrıca bir yerə sahib olduğunu göstərən ədəbi əsərlərdir. Nümunəvi davranışları və qəhrəmanlıqları ilə xalqa güc qaynağı olmuş Hz.Əli türk islam mədəniyyətinin ideal insan tipini təmsil etmişdir.

Onunla bağlı rəvayətlərin əsas mövzusu Hz.Əlinin Peyğəmbərin himayəsində göstərdiyi qəhrəmanlıqlarla qalalar fəth etməsi, Ərəbistan çevrəsində islamiyyəti yaymasından ibarətdir (Soner, 2015, s.170). İslamiyyət zamanında türk dastan qəhrəmanlarının bir çoxu say etibarilə H.Əliyə bağlıdır. Battal Qazi, Danişmend Qazi, Saltuk Qazinin şəcərələri ana və ya ata tərəfindən

Hz.Əliyə dayanır (Demir, 2011, s. 90). Dastan qəhrəmanları çətin vəziyyətdə qaldıqlarında kömək istədikləri Hz.Əli Alpamış dastanında uşaqsızlıq problemini həll etmişdir. Həmin dastanda advermə motivi də Hz.Əli tərəfindən həyata keçirilir. Bozğlan dastanında qəhrəman Yusif bəy Hz.Əlinin əlindən bədə içdikdən sonra əsil kimliyini qazanır (Çetin, 2005, s. 198-199). Koroğlu dastanının türkmən variantında da Hz.Əli qarşımıza çıxır. Bir çinar ağacının altında yuxuya gedən Koroğlunun yanına ərənləri ilə gələn Hz.Əli “düyürmü” (yəni “dəyirmi”) qılıncını Koroğluya verir (Ekici, 2004, s. 124). Hz.Əli və uşaqlarını ucaltmaq cəfəşanlıığı Anadolu və Balkan şairlərindən başqa digər türk boylarına mənsub şair və yazıçılar tərəfindən də qələmə alınmışdır (Adiloğlu, 2008, s. 166).

### **3. Nurməhəmməd Əndəlibin Dini Mövzulu Dastanı – Baba Rövşən**

Beləliklə, özbək və türkmən şifahi və yazılı ədəbi nümunələri içərisində xüsusi yerə malik olan “Baba Rövşən” dastanı da bu xüsusiyyətlərə sahib bir əsərdir. Əslində dastanın əsas qəhrəmanı Baba Rövşən yox, Hz.Əlidir. Əsər Hz.Əlinin Allahın və peyğəmbərin köməyi ilə kafir ölkəsini islamlaşdırmaq uğrunda apardığı mübarizədən bəhs açır. N.Əndəlib də Hz.Əliyə olan sevgisindən dolayı Hz.Əlini ucaltmağa canfəşanlıq göstərmişdir.

Türkmən dastançılığında din və qəhrəmanlığın birlikdə yer aldığı yetəri qədər şifahi və yazılı dastan vardır. “Zeynal Ərəb”, “Məhəmməd Hərifəyə” kimi dastanlar Hz.Əli haqqında formalaşan dastanlardandır. Ərəb-fars yazılı qaynaqlarından götürülən “Baba Rövşən” dastanını Əndəlib türkmən dastançılığı çərçivəsində yenidən işləmişdir. Özbək dastançılığında da yer alan “Baba Rövşən” Hz.Əlinin İslam dini uğrunda apardığı mübarizələrdən bəhs edir (Çetin, 2007, s. 640). Dastanın məzmununa nəzər salaq:

Peyğəmbər zamanında Mədinə şəhərində Rövşən adında bir baba yaşayırmış. Bir yəhudi cuhuda min qızıl borcu varmış. Bir gün cuhud Baba Rövşənə bildirir ki, pulunu qaytarmazsa ya əvəzində Rövşən onun dininə girməli, ya da O Baba Rövşənin qızını almalı olacaq. Tüccar sabaha qədər möhlət istəyən Baba Rövşən “necə olsa bir gün içində lazım olan pulu bu yaşlı adam tapa bilməz” deyərək möhlət verir. Baba Rövşən də Mədinə məscidinə gedib rəsulullahə halını bəyan edir. Ağlayıb ah-zar edir ki, varlı bir cuhudun onun qızını almağı, babanın cuhudun dinini qəbul etməsi görünməyən bir hadisədir. Rəsulullah onun sözünü eşidib dadına yetir. Üç dəfə səda qılır ki, kimsə Baba Rövşənin halına əlac eləsin. Bu zaman Həzrət Əli ona kömək etməyi boynuna alır. Zülfüqar və Döldüldən başqa köməyi olmayan Həzrət Əli ağı ilə ona kömək edir. Həzrət Əli Baba Rövşənə bildirir ki, altı aylıq yol gedib bazara çatanda məni min qulun qiymətinə satıb pulunu cuhuda verərsən. Baba Rövşən

Əlinin kürəyinə minib “vələzzalin, amin” (Fatihə surəsini) oxuyub gözünü açanda özünü Bərbər şəhərində görür. Əlinin dediyi kimi edən Baba Rövşən kafirlər bilməsinlər deyər qulun adını Qəşəmşəm deyib Bərbər şəhərinin qul bazarında onu xeyli tərifləyir. Həminin heyran qaldığı bu qulun tərifini eşidən padişah Mərgüb şah bildirir ki, qoyduğu şərtləri yerinə yetirə bilərsə qulu deyilən pula satın alar (Səfərli, 2019, s.124-129). Baba bildirir ki, dadında Allah dayandığı bu qulun əlində bütün pəhləvanlar acizdir. Beləliklə, şah bildirir ki, Qəşəmşəm əkinlərimizi zay edən dəryanın suyunu bağlamalı, ikinci, quyuğundan başına qədər iki fərsəx yol olan, vilayətimizi dağıdan, insanlarımızı məhv edən əjdahanı öldürməli, üçüncüsü Həzrət Əlini tutub mənə gətirməlidir. Qəşəmşəm bütün şərtləri qəbul edir. Bu əsnada Baba Rövşən Hz.Əlinin dediyi kimi hər yarım addımda onun və Hz. Peyğəmbərin adını zikr edib, hər addımda bir şəhəri keçərək Mədinəyə varır və Hz. Peyğəmbərin hüzuruna çıxır. Ağlayaraq başına gələnəri Hz. Peyğəmbərə danışır. Peyğəmbərin göstərişilə gedib cuhudun borcunu ödəyən Baba Rövşən evinə qayıdır və cümə gecəsi haqqın rəhmətinə qovuşur.

### **3.1. Mərgüb Şah və Həzrət Əli Münasibətləri: Hz.Əlinin Qəhrəmanlıqları**

Mərgüb şahın Məşhur və Məqbul adlı vəzirləri şahı deyirlər ki, “çox pul verib aldığınız qulun hünərini yoxlayaq”. Bu zaman Mərgüb şahın gündə iki yüz çörək və yüz qoyun yeyən Qıqam adlı pəhlivanı ilə Qəşəmşəmi güləşdirirlər. Xalq gözlədiyinin əksilə qarşılaşır, Qəşəmşəm Qıqamı 4 yerə bölərək öldürür. Bu igidin gücünü görən xalq şahı yalvarır ki, bənd başına gedib ordakı əhaliyə kömək etsin. Hz.Əli böyük bir ağacın altında dayanıb allaha yalvarır, Döldül və Zülfüqarını çağırır ırmağın başına gələrkən insanların bu su qarşısında qarışqa kimi tələf olduğunu görür. Qəşəmşəm ordakı bütün qulları əvəz edəcəyini bildirib onları azad edir. Bütün qullar getsə də, bir nəfər həbəşli kölə bir tərənin arxasında gizlənir və “biz min nəfər qul bu işi bacara bilmədik, bir nəfər bunu necə bacardı” deyər düşünür. Sonra bir dağın dibinə varıb 100 metrə qədər uzanan Zülfüqar qılıncı ilə “bismillah” deyərək dağı ikiyə bölür və bir hissəsini çeşmənin önünə qoyanda bir damcı su belə axmır, çeşmə quruyur. Hz.Əli “İsmi Əzəm” duasını oxuyub pəncəsini yerə vuraraq daşı şam kimi əridib yox edir. Təkrar daşı söküb çıxararkən barmaqlarının arasından 18 nehir suyu axır. Bu kəramətin sirrini həbəşli kölə Hz.Əlidən soruşarkən, o kim olduğunu deyir. Həbəşli kölə də müsəlman olur və onun soyundan gələn minlərlə insanı da müsəlman edir. Bundan sonra Mərgüb şahın istəyi ilə Həzrət Əli əjdahanı öldürməyə gedir. Qüvvətli nəərə çəkərək dağ kimi yatmış əjdaha yuxudan oyanarkən öfkələnib elə bir nəfəs alır ki, Hz.Əlinin ayaqları yerdən üzülür və əjdahanın ağzına tərəf sürüşüb gedir. Bu zaman Allah-Təala Cəbrailinə deyir ki, “gedib həbibimə xəbər ver, aslanıma tamaşa etsin”. Hz. peyğəmbər 33 min

səhabə ilə Cəbrailin əllərinin arasından Hz.Əlini görür, onun üçün dua edir. Bu zaman Hz.Əli gizlənilib elə bir nəərə çəkir ki, sanki İsrailin suru üflənir, yer-göy lərzəyə gəlir. Zülfüqarını çıxarıb çəpinə tullayıb yel tək əjdahaya tərəf gedən Əli “İsmi Əzəm” duasını oxuyaraq onun ağzından girib, quyruğundan çıxır. Allahın əmri ilə onu iki yerə bölərək boynunun dərisini soyub padşaha gətirir. İlk iki şərtinin yerinə yetirilməsinə şad olan Mərgüb şah bildirir ki, “Əlini tutub sağ gətirsən toy-busatla səni azad edəcəyəm”. Qəmşəm bu zaman şahdan yeddi dəvə yükü zəncir və qırx pəhləvan istəyir və Bərbər şəhərindən çıxıb yoluna düzəlir. Bir qədər gedəndən sonra kim olduğunu söyləyən Əli özünü tanıdıb “tutun məni” deyərək qışqırır. Pəhləvanlar əli-qolu bağlı Hz.Əlini Mərgüb şah gətirərkən yeddi min əskər, yeddi min pəhlivan və yeddi min Bəzircan kafirini də gətirilər. Bu zaman düldül və Zülfüqarı yanında hazır olan Hz.Əli zənciri parçalayıb, kafirləri qırır, hər küncdən al qan axır. Aman diləyən kafirlərin sağ qalanı müsəlmanlığı qəbul edir. Gecə-gündüz namazdan ayrılmayan Mərgüb şahı da Hz.Əli kimi bütxanaları dağıdıb, yerində məscidlər ucaldaraq xeyli ölkəni islamlaşdırır. Hz.Əli Mədinəyə qayıdarkən Mərgüb şah qırx dəvə yükü qızılla onu yola salır. Hz.Əli də bərbər şəhərini Mərgüb şah buraxıb, “İsmi Əzəm” duasını oxuyaraq bir göz qırpımında Mədinəyə varır. Mədinə xalqı, qohum və dostları, səhabəli onu qarşılayır. Hz.Məhəmmədi ziyarət edib başına gələnləri danışdıqdan sonra O, gətirdiyi qəniməti ehtiyacı olanlara paylayır (Çetin, 2007, s. 640).

#### 4. “Baba Rövşən” Dastanının Əlyazma Nüsxələri və Quruluşu Haqqında

Türkiyəli tədqiqatçı İ.Çetin “*Baba Rövşən*” dastanı üzərində bir incələmə” (2007) adlı məqaləsində (s. 639-646) bu hekayənin özbək dastanları içində cəngnamələr qrupunda yer aldığını bildirmişdir.

Baba Rövşən dastanının xeyli əlyazma nüsxəsi vardır. 1903-1916-cı illər arasında daşbasma üsulu ilə 20 dəfə nəşr edilən əsər dini məzmunlu olduğu üçün Sovetlər zamanında Əndəlibin yaradıcılığı ilə bağlı aparılan çalışmalarda tədqiqatdan kənar qalmışdır (Aça, 2003, s. 90-91). Türkmənistan Elmlər Akademiyasının Milli Əlyazmalar İnstitutunun əlyazmalar arxivində Baba Rövşən dastanının 31 əlyazma, 22 daşbasma, 3 fotonüsxəsi mövcuddur. “*Dastanın əlyazma qeydiyyatda olduğu nüsxələr bunlardır: 12,21, 66, 111, 202, 365, 368, 597, 966, 1121, 1156, 1961, 1246, 1402, 1973, 3199, 3229, 3562, 4201, 4476, 4088, 5781, 5814, 6026, 6160, 7005, 7084, 7156, 7585, 7767, 8385*” (Kürenov, 2011, s. 7). Baba Rövşən dastanı Türkmənistanda ilk dəfə türkmən elm adamı M.Çariyev tərəfindən hazırlanmış 1991-ci ildə Aşqabatda “Nurməhəmməd Əndəlib, dastanlar” adı ilə nəşr edilən əsərində yer almışdır. R. Kürenov “Nurməhəmməd Əndəlib Baba Rövşən” adlı tədqiqatını Baba Rövşən dastanının əlyazmaları arxivindəki 597, 12, 365, 5781 və 7084 nömrəli əlyazma nüsxələri

üzərində çalışmışdır. R.Kürenov 597 nömrəli nüsxənin hicri 1296-cı il (1876-1877) tarixilə ən qədim nüsxə olduğunu, 12 nömrəli nüsxənin də hicri 1301-ci il (1883-1884) tarixli olub digər nüsxələrdən daha yaxşı olduğunu ifadə etmişdir (Kürenov, 2011, s. 7).

Türkmən dastanları şəkil baxımından nəzm və nəsr bölmələrindən ibarətdir. Mənsur qismlər “qissə”, mənzum bölmələr “qoşqı” və ya “aydım” terminləri ilə işlənmişdir. Hadisələrlə bağlı qissə qəhrəmanlarının duyğu, düşüncə, sevinc və üzüntüləri mənzum bölmələrdə verilmişdir. Türkmən dastanlarının mənzum bölməsi adətən 8-li və 11-li heca ölçüsünə sahib qoşma şəklində qurulmuş şeirlərdən ibarətdir. Ancaq bəzi şeirlər klassik ədəbiyyatın şəkil və növlərinin təsiri ilə beyit şəklində formalaşdırılmışdır (Şahin, 2011, s. 121-129). Dastanda dörtlüklər şəklində 44 mənzum parça vardır. Bunlardan 3-ü müxəmməs, 2-i beytdir. Dörtlüklərdən 2-i “dedim-dedi” və ya “deyişmə” adilə verilən qarşılıqlı danışma biçimindəki qoşmaya nümunədir. Mənzum qismlərdəki bu qarşılıqlı şeirlər türkmən dastanlarında bir nəql texnikası olaraq qarşımıza çıxmaqdadır. Dörtlüklər qoşma tərzində aaba, cccb, dddb şəklində qafiyələnmişdir və çoxu 11, 8 heca ölçüsü ilə yazılmışdır. Dastandakı mənzum hissələrdə ahəng ünsürü olaraq misra əvvəli və sonu olmaq üzrə qafiyə, səs, kəlimə, kəlimə qrupu və misra təkrarlarından ustalıqla yararlanmışdır.

Dastanda hadisələrin gedişatı üçün problem ortaya qoyularaq hekayənin zəmini hazırlanır. Hadisənin başlanması Hz.Əlinin Baba Rövşəni yanına alıb Bərbər şəhərinə doğru yola çıxmasıdır. Daha sonra Hz.Əli və başqa digər şəxslər hekayədə yer alır. Dastanda yer alan mənzum parçalar məzmunla əlaqədar olaraq söylənir və hadisələrin gedişatına təsir edir. Bu mənada mənzum parçalar türkmən dastan ənənələrinin özünəməxsusluğu kimi lirizmi ilə dastana dinamizm qatır. Mənzum parçalar arasında minacət və nət kimi dörtlüklər mövcuddur. “Minacət” termin kimi “birinin qulağına bir şey söyləmə, fısıldama, allaha yalvarma, yaxarma, dua etmə” mənalарını verir. Bu kimi mətnlər qulun gücsüzlüyü qarşısında yaradanın üstünlüyünü, güc sahibi olmağını vurğulayan mətnlərdir. Baba Rövşən dastanında da bu cür 3 mənzum parça vardır. Bu parçalar Baba Rövşən, Hz.Əli və Hz.Peyğəmbərin ağzından verilmişdir. Hz.Əli Bərbər şəhərini su basanda Allaha yalvarır. Hz.Peyğəmbər əjdaha qarşısında çətin vəziyyətdə qalan Hz.Əli üçün dua edir və onun bu müşkül vəziyyətdən çıxması üçün Allah yalvarır. Baba Rövşən dastanının məğzini Hz.Əlinin qəhrəmanlıqları və kafir ölkəsini islamlaşdırması təşkil edir. Hz.Əli ətrafında təşəkkül edən cəngnamələr, Koroğlu və Dədə Qorqud dastanlarında olduğu kimi bir mərkəzi obraz ətrafında toplamışdır. Həmin mərkəzi kişi də Hz.Məhəmməddir. Bu dastanda da hadisələr mərkəzi obraz kimi burdan başlayır (Çetin, 1997, s.87). Mədinənin mərkəzində başlayan hadisələr



Hz.Əlinin Hz.Məhəmmədin hüzuruna gəlməsilə Mədinədə bitir. Bərbər şəhərini islamlaşdıran Hz.Əli Məğrüb şahın ona verdiyi 40 dəvə yükü qızılla Mədinəyə dönür, Hz.Məhəmmədi ziyarət edir və qızılları ehtiyacı olanlara paylayır. Cəngnamələrdə olduğu kimi Baba Rövşən dastanında da nümunəvi davranışlar verilmişdir. Yuxarıda dastan mətninə nəzər salanda da görmüş olduq ki, ideal insan tipini təmsil edən Hz.Əlinin yoxsul bir müsəlmanın borcunu ödəmək üçün özünü kölə olaraq satdırıb, ailəsi və sevdiklərinə həsrət qalması böyük bir fədakarlıqdır. Dastanın sonunda aman diləyənlərin bağışlanması, onlara zərər verilməməsi, türk-islam mədəniyyətində xüsusi əhəmiyyətli qavramlardandır. Hz.Əli ilə Baba Rövşən birlikdə yola çıxarkən dünya nemətləri haqqında söhbət edərkən Baba Rövşən bildirir ki, bu dünyaya aid ünsürlərin heç biri bizim deyil. Sonra sosial ədalətsizlikdən şikayət etməsi, həmin dövrdə türkmənlərin sosial yaşamındakı problemləri dilə gətirməsinə işarədir.

Varlıların çox zəngin, kasıbların isə çox yoxsul olduğu həmin illər türkmənlər çox ağır, sıxıntılı günlər keçirmişdi. Bu səbəbdən sosial ədalətsizlik Məxtumqulu başda olmaqla XVIII-XIX əsr türkmən şairlərinin şeirlərində sıx işlənmişdir.

##### **5. "Baba Rövşən" Dastanında İslami Bilgilər**

Dastanda islamiyyətlə bağlı təməl bilgilər də verilmişdir. Hz.Əli həbəşli köləyə kəlməyi şəhadətini 3 dəfə təkrar etdirdikdən sonra "4 xəlifəni bir gözlə görmək gərəkdir" deyir. Bunun cavabında isə həbəşli kölə "Allahı bir bildim, səni bir bildim. Bundan başqa mənə heç bir şeyin faydası yoxdur" deyir. Hz.Əli bu sözlərə qəzəblənir və bildirir ki, belə düşünərsə daha çox kafir olar. Namaz, oruc, zəkat kimi ibadətlərin vacibliyi də vurğulanmışdı.

Hz.Əli türkcə əsərlərdə "Allahın arslanı", "Şir-i Yezdan", "Şir-i xuda", "Heydər" (Haydar-Allahın arslanı, igid, cəsur), "Heydər-i qərar" (dönə-dönə savaşıyan, təkrar-təkrar hücum edən), "Saki-Kövsər" (cənnətdə olan Kövsər bulağının suyunu möminlərə dağıdan), "Şah-i vəlayət" (vəlilərin şahı), "Şah –i Nəcəf", "Padişah-i Nəcəf", "Dürri Nəcəf", "Əbü Turab", "İmam-i övliya", "Əmirül müminin", "Mürtəza" (bəyənilərək seçilmiş), "Qasım" (dünyada elm, mərifət və hikmət) kimi gözəl, anlamlı ləqəb mənalarında işlənmişdir (Demir, 2011, s. 103). Hz.Əli Baba Rövşən "Əsədullah", "Kağan şiri", "Murtaza", "Sahibqıran", "Şah-i Mərdan", "Şir-i Cabbar", "Şir-i Cabbar", "Şir-i xuda", "Şir-i Yezdan", "Qəşəmşəm" kimi ifadələrlə hekayədə yer almışdır. "A Dictionary of Modern written Arabic" adlı əsərdə "qəşəm" kəliməsinin qarşılığı "aslan" olaraq verilmişdir. Bu mənada "Qəşəmşəm" kəliməsi "Şamın aslanı" mənasını verir. Hadisələr Hz.Məhəmmədin yanında başlayıb onun yanında da sona çatır. Hz.Məhəmməd ön plana çox çıxmasa da dastanda başdan sonacan Hz.Məhəmmədə olan dərin sevgi duyulur.

Dastanda Hz.Məhəmməd və Hz.Əlidən başqa rolu olan vacib obraz Baba Rövşən, Məğrub şah və Həbəşli kələdir. Hz.Əlinin oğulları Həsən ilə Hüseyin də atalarına olan sevgiləri ilə əsərin lirzminə təsir edərək ön plana çıxmışlar. Dastanda Kərbala ifadəsi də diqqət çəkir. Dastandakı xronologiyaya görə hələ həmin zaman Hz.Hüseyin Kərbala hadisəsinə işarə etmişdir. Bu obrazlardan başqa dastanda adı keçən bütün obrazlar dekor ünsürüdür.

Baba Rövşən dastanının dili o qədər sadədir ki, hər təbəqədən olan oxucu onu oxuyan zaman anlaya bilər. Etiqad əsəri olan dastanda “Allah, Rebbina, Allataqala, Mövla, Hakk, Xuda, Biribar, Hayy, Hayyul – Qafur, Rəhim” və b.Tanrı adı ilə “Qədir, Hükəmayı- külli-ələm”, “Vahidi Qəhhar”, “Qadiri jepbar”, “Haleke-yekta”, “Ahmedi Muxtar”, “Vaqifi əsrar”, “Rəpbil-Cəlil” sifətlərlə keçməkdədir. Dastanda Allah müsəlmanların etdiyi savaqlarda ən böyük köməkçidir. Cəbrayılın vasitəsilə Hz.Məhəmməd, Hz.Məhəmməd vasitəsilə Hz.Əli və dolayısı ilə müsəlman əskərlər Tanrı yardımına məzhər olurlar.

Cəbrail motiv olaraq yer aldığı dastanda Əzrail, Mikayıl, və İsrailin də adları keçməkdədir. Cəbrail Tanrının əmrini Hz.Məhəmmədə bildirir və əllərinin arasından Hz.Əlini göstərir. İsrailin adı isə bir bənzətmə sırasında keçir. Dastanın vacib dini motivlərdən olan Hz.Məhəmməd Hz.Peyğəmbər, “Mustafa”, “Məhəmməd”, “Rəsuli-Xuda”, “Əhmədi Muxtar”, “Haqq Həbib”, “iki cahan əndəlibi”, “dürrü yetim” kimi ifadələrlə anılmışdır. Hz.Məhəmməddən başqa Adəm, Meh, Musa, İsa, Davud, Süleyman, Lut, Yəhya, Danyol, İdris, Əyyub, Yunus və Zəkəryanın da adı keçir. Bu peyğəmbərin də dastanda elə bir funksiyası yoxdur. Dastanda vacib motivlərdən biri kəlmeyi - şəhadət gətirməkdir. Həbəşli bir kələ Hz.Əlinin qılıncı ilə dağı kəsdiyini görür və müsəlman olmaq istəyir. Bu zaman Hz.Əli ondan 3 dəfə kəlmeyi - şəhadət gətirməsini istəyir. Dastandakı digər dini motiv dua və sürədir. Daşdanın baş qəhrəmanı hər çətinliyində Allaha dua edir və ondan kömək istəyir. Dastanda “Fatihə sürəsi” və “İsmi azam” duası xüsusi yer tutur. Hz.Əli Fatihə sürəsini oxuyaraq Mədinəyə 6 aylıq məsafəni qısa vaxtda qət edir. “İsmi əzəm” duası ilə əjdahanın ağzından girib quyruğundan çıxır.

## **6. “Baba Rövşən” Dastanında Qoyulan Motivlər**

Dastanda dini motivlərlə yanaşı mənqibəvi, möcüzə və kəramət motivləri də vardır. Duaların oxunması ilə uzaq məsafələrin qısa zamanda qət edilməsi həm də möcüzəvi motivdir. Əfsanəvi motiv olan Əjdaha qorxuducu və heybətli varlıq kimi təsvir edilmişdir (Sağlam, 2015, s. 188-189).

Türk kultüründə köçəri yaşam tərzi hərəkətli və aktiv olmağı gərəkdirdiyi üçün at ən başlıca ünsür olmuşdur. Bozqır insanı onunla köç etmiş, ovlamış, savaşa getmiş, onun ətindən, südündən yararlanmışdılar. “Divani lüğət-ət

türk”də işlənən “Quş qanadı ilə ər atı ilə” deyiminin işlənməsi də bunun ifadəsidir. Dastanında da qəhrəmanın ən dəyərli varlığı, yaxın dostu, can yoldaşı atıdır. Koroğlunun Qıratı, Alpamışın Bayçıbarı, Manasın Ağ Kulası qəhrəmanların mübarizəsində onların zəfər ortağı və ən böyük köməkçisidir. Dastanda köməkçi tip olaraq yer alan Düldül hər zaman Zülfüqar ilə birlikdə xatırlanır. Dastanın sonunda Hz.Əli əl-ayağı zəncirlənmiş halda 7 min kafir əskəri görəndə səhabələrin adını çəkəndən sonra nəre çəkir və Düldüllə Zülfüqar o anda hazır olurlar və Hz.Əli qalib gəlir. Dastanda Düldül Hz.Əlinin ən vacib köməkçilərindəndir. Zülfüqar adlı müqəddəs qılınc 40-50 arşın uzanaraq, daşı belə kəsmək qabiliyyətinə malikdir (Çetin, 1997, s. 424-425).

Cənknamələrdə çox sıx qarşılaşdığımız qiyafə dəyişmə motivi dastanda yoxdur. Baba Rövşənin borcunu qaytarmaq üçün özünü kölə kimi bazarda satdıran Hz.Əlinin geyimini dəyişdirməsilə bağlı bir məlumat yoxdur. Dastanda din dəyişdirmə hallarına da rast gəlirik. Dastanda müsəlman olmanın iki fərqli forması ilə qarşılaşırıq: kəramət yolu (Həbəşli kölə kimi) və aman diləməklə (Hz.Əli ilə savaşıyan kafirin aman diləməsi). Bu da qılınc yolu ilə müsəlman olmağa bir nümunədir.

Ümumiyyətlə, türk dastanlarında rəqəmlər vacib motivlərdəndir. Bu dastanı da araşdırarkən bir daha müşahidə etdik ki, 3, 5, 7 və 40 sayları “Baba Rövşən” dastanında daha sıx işlənmişdir. Hz.Peyğəmbər Baba Rövşənin problemini kim həll edəcək deyə 3 dəfə soruşub. Mərqub şah Hz.Əlidən 3 şərti yerinə gətirməsini istəyib. Hz.Əli müsəlman olmaq istəyən Həbəşli kölədən kəlməyi şahadəti 3 dəfə təkrarlamasını istəyir. Hz.Əli əjdahanı 3 günlük yoldan görmüşdür. Mədinə və Bərbər şəhərlərinin arasındakı məsafə 6 aylıq yol olsa da Baba Rövşən Mərqub şahdan min altın aldıqdan sonra yarım addımda Hz.Əlinin adını oxuyur və 6 addımda Mədinəyə varır. Qəşəmşəm özündən Əli adlı bir əri yaxalayıb gətirməsi istənilməyində yanına 40 pəhləvan və 7 dəvə yükü zəncir istəmişdi. Hz.Əlinin üstünə 7 min kafir əsgər gəlmiş, Hz.Əlinin 7 min kafirlə olan savaşını 7 qat göydəki mələklər izləmişdir.

XVIII yüzillikdə şifahi və yazılı ədəbiyyatdan yararlanaraq yazdığı dastanları ilə diqqət çəkmiş Əndəlib mənsub olduğu cəmiyyətin Hz.Əliyə qarşı bəslədiyi sevgi və hörməti dastanda əks etdirmişdir.

Çox sıx rast gəlmədiyimiz məqamdır ki, Ələvi Bektaşî ənənələrində Hz.Əlidən bəhs olunsun. Demək olar ki, görünməmiş haldır. Ancaq məhz bu dastanda Hz.Əlidən bu qədər yüksək səviyyədə bəhs olunması təqdirəlayiq haldır. Türkmənistan sahəsinə mənsub ələvi olmayan sünni bir şairin bir məcburiyyəti olmadan Hz.Əlini öyməsi, ona olan dərin sevgisini dilə gətirməsi olduqca dəyərli addımdır. Türkmənlərin VIII əsr Səfəvi hücumları səbəbilə

böyük acılar yaşadığını göz önünə aldığımızda Əndəlibin bu əsəri daha da məna qazanır. Bu da şairin mənsub olduğu kütlədə, türk millətində Hz.Əliyə olan sevgi və bağlılığın təzahürüdür.

### Sonuç

Bu araşdırmada belə bir qənaətə gəlirik ki, XVIII yüzillikdə şifahi və yazılı ədəbiyyatdan yararlanaraq yazdığı dastanları ilə diqqət çəkmiş Əndəlib Hz. Əliyə böyük eşq, sevgi bəsləmişdir. Bu səbədən də bu qədər incə bir dastan yazıb yaratmış, araya-ərsəyə gətirmişdir. Bu eyni zamanda onunla bağlıdır ki, ədibin yaşadığı dövrdə də mövcud kütlənin, mənsub olduğu cəmiyyət də Hz.Əliyə qarşı biganə qalmamışdır. Məhz Hz. Əli kimi xalqının hər zaman imdadına çatan, kömək əlini uzatdığı sadə xalqın sevgi və hörməti dastanda mükəmməl şəkildə əks olunmuşdur.

### KAYNAKÇA

- 📖 Aça, M. (2003). *Oğuznamecilik Geleneği ve Andelip Oğuznamesi*. İstanbul: IQ.
- 📖 Adiloğlu, A. & Temizkan, M. (2008). Faziletname ve Baba Rövşende Hz. Ali Tasavvuru. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi* (48), 165-174.
- 📖 Aşırov, N. (1958). *Göröglü. Aşgabat: Türkmen Devlet Neşriyatı*.
- 📖 Çetin, İ. (2007). Baba Rövşan Destanı Üzerine Bir İnceleme. *I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı Bildiri Kitabı-II*. Ankara.
- 📖 -----. (1997). *Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknameleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- 📖 -----. (2005). Türk Halk Edebiyatında Hz. Ali. Ahmet Yaşar Ocak (Haz.). *Tarihten Teolojiye: İslam İnançlarında Hz. Ali* içinde. Ankara: TTK.
- 📖 Demir, N. (2011). Türk Düşünce Dünyasında Hz. Ali. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi* (60), 85-104.
- 📖 Durdiyev, K. & Nepesov, T. (1995). *Yusup-Ahmet (Dessan)*. Aşgabat: Magarif.
- 📖 Ekici, M. (2004). *Türk Dünyasında Köroğlu*. Ankara: Akçağ.
- 📖 -----. (2002). Destan Araştırma ve İncelemelerinde Kullanılan Bazı Terimler Hakkında II. *Millî Folklor* 14 (54), 11-18.
- 📖 Ergin, M. (1994). *Dede Korkut Kitabı I. Giriş-Metin-Faksimile*. Ankara: TDK.
- 📖 Kürenov, R. (Haz.). (2011). *Nurmuhammet Andalıp. Baba Rövşen Dessanı*. Aşgabat.

- 📖 Mametyazov, B. (1988). Türkmen Halk Desanları. *Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi* 20, 38-43.
- 📖 Nurməhəmməd, Ə. (2011). Seçilmiş əsərləri. 2 ciliddə. I cild. (Lirik şeirlər. Poemalar). İsmixan Osmanlı (Türkmən dilindən tərcümə edən). Bakı: Mütərcim.
- 📖 ----- (2011). *Şeirlər, Poemalar, Dastanlar*. Ramiz Əskər (Türkməncədən tərcümə edən). Bakı: MBM.
- 📖 Sağlam, S. (2015). Türkmənistan Sahasından Bir Kahramanlık Hikayesi: "Baba Rövşən". *Alevilik Araştırmaları Dergisi*. 5 (9): 169-230.
- 📖 Səfərli, A. (2019). Nurməhəmməd Əndəlibin "Baba Rövşən" və "Zeynal Ərəb" Dastanı və Şairin Yaradıcılığında "Fütüvvətnaməçilik" Cərəyanının İzləri. Naxçıvan universiteti. Elmi əsərlər. 2019. №1 (12).
- 📖 Sümer, F. (1972). *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilati Destanları*. Ankara: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- 📖 Şahin, H. İ. (2011). *Türkmen Destanları ve Destancılık Geleneği*. Konya: Kömen.
- 📖 ----- (2009). *Türkmenistan Sahası Destancılık Geleneği ve Türkmen Destanları*. (Doktora Tezi). Balıkesir Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

### Summary

*Turkmen culture and traditions, has a certain history. Turkmen literature is also studied as a part of all Turkic literature. However, along with many literary works, Nurmahammad Andalib's epos "Baba Rovshan" has not been properly studied in the world of science. The epic began to be studied on a scientific basis in time of new rise and great changes. Along with this epos of Andalib, perfect texts based on several manuscripts were prepared and published in Turkmenistan and in many countries of the world. Ali and his sons take part in this saga. Through these epics, Andalib gives advice such as humanity and helping each other in difficult times. This idea runs as a red line throughout Andalib's literary career. Andalib's humanistic ideas in his literary heritage made him one of the brightest figures in literary science. Thus, the epos "Baba Rovshan", which has a special place among the Uzbek and Turkmen oral and written literary examples, is one of the works with these features. In fact, the main hero of the saga is not Baba Rovshan, but Hazrat Ali. The work tells the story of Hazrat Ali's struggle to Islamize the infidel country with the help of Allah and the Prophet. N. Andalib, due to his love for Hazrat Ali, also showed zeal to glorify Hazrat Ali. Andalib reworked the epos "Baba Rovshan" taken from Arabic-Persian written sources within the framework of Turkmen epos. There are many manuscripts of Baba Rovshan's epos. During the Soviet era, Andalib's work was left out of research. These reciprocal poems in verse are presented as*

*a transport technique in Turkmen epics. As an element of harmony in the verse parts of the saga, he skillfully used rhyme, sound, word, word group and verse repetitions, including the beginning and end of the verse. In the saga, the ground is prepared for the story by setting a problem for the course of events. The beginning of the incident is when Hazrat Ali took Baba Rovshan to the city of Barbar. Later, Hazrat Ali and other people appear in the story. The verses in the saga are told in connection with the content and affect the course of events. In this sense, verse passages add dynamism to the saga with their lyricism as a feature of the Turkmen saga traditions. There are quatrains such as minacat and net between the verses. The saga also provides basic information about Islam. The importance of worship, such as prayer, fasting, and zakat, was also emphasized in the saga. In Turkish works, Hazrat Ali wrote "The Lion of Allah", "Shir-i Yazdan", "Shir-i Khuda", "Heydar" (Haydar-Allah's Lion, brave, courageous), "Heydar-i Karad" (repeatedly fighting, repeatedly attacking), "Saki-Kovsar" (scattering the water of the Kovsar spring in the heavens to the believers), "Shah-i Walayat" (Shah of the Guardians), "Shah-i Najaf", "King-i Najaf", "Durri Najaf"., "Abu Turab", "Imam-i Awliya", "Amir al-Mu'minin", "Murtaza" (chosen by approval), "Qasim" (science, enlightenment and wisdom in the world). Hazrat Ali Baba Rovshan, "Asadullah", "Kagan Shiri", "Murtaza", "Sahibqiran", "Shah-i Mardan", "Shir-i Jabbar", "Shir-i Jabbar", "Shir-i Khuda", It is included in the story with expressions such as "Shir-i Yazdan", "Qashamsham". In A Dictionary of Modern Written Arabic, the word "lion" is equivalent to "lion." In this sense, the word "Gashamsham" means "Lion of Damascus." The events begin with the Prophet Muhammad and end with him. Although the Prophet Muhammad did not come to the fore much, the deep love for the Hz. Muhammad can be felt in the saga from beginning to end. The language of Baba Rovshan's epos is so simple that readers from all walks of life can understand it when reading the work. In addition to religious motives, the saga also has motifs, miracles and miracles. It is also a miraculous motive to cover long distances in a short time by reciting prayers. The legendary motif of the Dragon is described as a terrifying and formidable being.*

*The horse has been a key element in Turkish culture as it requires a nomadic lifestyle. They migrated with him, hunted him, went to war, and used his meat and milk. It is a very valuable step for a non-Alevi Sunni poet from Turkmenistan to praise the Prophet Ali and express his deep love for him.*